

Heykel sanatı

Heykel sanatı güzel sanatların en eski, en yaygın ve evrensel olan bir kolu – dalıdır. Arapça kökenli olan heykel sözcüğü, anlam olarak büyük tapınak ve anıtları da kapsayan hacimsel – üç boyutlu sanat yapıtlarının genel adıdır. Heykel sanatı üç boyutluluk (yükseklik, en, derinlik) içeren ve sanatsal bir ifade aracı olarak üretilmiş olan sanat formu alanı olarak tanımlanabilir. Yukarıdaki farklı tanımlardan da anlaşılacağı gibi heykel sanatı, sanatsal bir anlatım ya da estetik bir tasvir amacıyla, taş, bronz, ağaç, kil, alçı gibi kütle oluşturabilecek maddeleri yontarak, kalıba dökerek veya yoğurup pişirerek üretilen sanat eseri alanıdır.

İlk çağda Mezopotamya, Mısır, Akdeniz çevresinde ve Ege Denizi uygarlıklarında heykel sanatına gelişmiş düzeyde ve yaygın olarak rastlanır. Mısır ve Arkaik Yunan'da heykel sanatında özellikle mimari yapının bir parçası olan kabartma heykellerde büyük boyutlu-anıtsal, kalıcı – dayanıklı ve statik-durağan anlayış hâkim olur. Yunan heykel sanatının genel özelliği idealize edilmiş insan vücutları anlayışına dayanır. Yunan heykel sanatının I. dönemi olan Geometrik Dönemde (MÖ 900-800) küçük tunç heykeller, II. dönemi olan Doğulaşma Dönemde (MÖ 800-650) Doğu Uygarlıklarından öğrendikleri kalıplama tekniğiyle kabartmalar ve Mısır sanatının etkileriyle mermerin kullanıldığı ilk anıtsal heykel örnekleri görülür. III. Dönem olan Arkaik – Antik Çağ (MÖ 650-480) heykellerinde ellerin iki yanda, bir ayağın daha önde ya da insan vücudunun ağırlığının tek bir bacak üstüne verildiği ve cep-heden-frontal duruşun değiştiği görülür. VI. dönem olan ve Yunan sanatının doruk noktası olarak kabul edilen Klasik Çağda (MÖ 480-323) Atina sanat merkezine dönüşür. Eski Yunan heykel sanatının V. dönemi olan Helenistik Çağda (MÖ 323-30) İskenderiye en önemli merkez olur, heykel sanatında büst yaygınlaşır, gerçekçilik artar, hareket ve ritim zenginliğinin ön plana çıktığı, inandırıcı bir tasvir anlayışı hakim olmuştur.

Roma ve erken Hristiyanlık dönemi heykel sanatının başlarında tamamen Yunan heykel sanatının etkileri görülür ve portre niteliği taşıyan yönetici büstleri, imparator heykelleri ve atlı tasvirler görülmeye başlar. Romalılarda ölümlerin yakılma geleneğinden gömme anlayışına geçilmesiyle

Roma heykel sanatında önemli bir yere sahip olan lahitler ve alçı biçimlendirme yöntemiyle gerçekleştirilen küçük boyutlu serbest heykeller yaygınlaşır.

Hristiyan heykel sanatı 3. yüzyıl başında ortaya çıkar. İstanbul'da (Konstantinopolis) gelişen ve bugün Bizans'ın adıyla anılan sanat zamanla bütün Hristiyan dünyasında etkili olur. Gotik Dönemde de (12.-16. yy.) aynı anlayışla devam eder, dinsel yapılarda aziz ve peygamber heykelleri yoğunlaşır, taş yontular ağırlık kazanır. Rönesans heykel sanatı Antik Çağ sanat anlayışının İtalya'da yeniden canlandırıldığı bir süreç olmuştur. Rönesans heykel ustalarından en önemlilerinden Donatello ve Michelangelo'nun yapıtlarıyla heykel sanatı doruk noktasına ulaşır. 16. yüzyıla birlikte Maniyerizmde, heykel sanatında hareket ve madde algı yanılsaması abartılı bir düzeye çıkarılır ve bu anlayış Barok Dönem boyunca ve de 19. yüzyıla kadar etkisini gösterir.

18. yüzyıl heykel sanatı açısından durağan geçer.

19. yüzyılda heykel sanatında, hareket ve duyguların anlatımında abartıdan arındırılmış kontrollü yaklaşımı benimseyen Yeni-Klasik Dönemi başlatır. 19. yüzyılın ikinci yarısında eserlerinde ışık-gölge oyunları ile hareketi ön plana çıkaran Auguste Rodin çağdaş-modern heykelin öncüsü olur.

20. yüzyılda heykeltıraş geleneksel heykel anlayışı içindeki malzeme, yöntem ve tekniklerle alıcıda görsel ve dokunmaya dayalı duygusal estetik doyum yerine zihinsel süreci harekete geçiren kavramsallaştırmayı hedefleyen tamamen yeni bir anlayışa yönelir.

Türk heykel sanatını İslam öncesi erken dönem (...- 9.yüzyıl), İslam'ın kabulü sonrası Selçuklu -Osmanlı dönemi (9.-20. yüzyıl) ve Cumhuriyet sonrası modern Türk heykeli olarak üç bölümde değerlendirmek doğru bir yaklaşım olur. Türklerin heykel sanatının tarihsel geçmişine ilk yerleşim alanları olan Orta Asya topraklarında rastlanır. Uzakdoğu ve Şaman inancının baskın olarak izlerinin görüldüğü bu ilk heykel örnekleri Orta Sibirya'da Baykal gölü yakınlarında ve tarım havzasında görülür.

İslam'ın kabulü sonrası tasvir-suretin yasak olmasından kaynaklı olarak heykel sanatı örneklerine rastlamam mümkün olmaz. Üç boyutlu tasvir-suret heykel anlayışı dışında kalan bazı el sanatlarını özellikle de taş işçiliği kapsamındaki kabartma eserleri, heykel sanatı içinde değerlendirilmektedir. İnsan figürü tasvirinden kaçınılan kabartmalarda hayvan ve bitki figürleri, doğanın stilizasyonu ve geometrik motifler sivil ve dini mimari yapılarda büyük bir ustalıkla işlenmiştir. Modern Türk heykeli olarak ele alabileceğimiz üçüncü dönem 1883'te kurulan Cumhuriyetin ilanından sonra Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin açılmasıyla başlayan bir süreçtir. Bir elin parmaklarından az olan bu heykel sanatçıları eğitimlerini yurtdışında sürdürürken Cumhuriyetin ilk heykelleri olan Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Zafer anıtlarını yapma işini yabancı sanatçılar üstlenir. İlerleyen yıllarda batılı anlamdaki modern heykel sanatının sağlam temelleri atılmış, hem eğitim hem de çağdaş eserler üretmede gelişmelerin önü açılmıştır.

Modern Türk heykel sanatı neredeyse sadece bir asır gibi kısa bir geçmişe sahip olmasına rağmen, günümüzün Türk heykel sanatçıları dünyadaki çağdaş heykel sanatı içindeki eğilimlerin aktif içinde ve de evresel düzeyde heykel sanatı alanında önemli yerler edinmişlerdir.

Heykel sanatının diğer sanat dalları arasındaki yeri

Sanatsal üretimleri için mağara ve kovukları, boyayı, duvarı, ağacı, taşı, kemiği, kili, sesleri, sözcükleri, hareketleri kullanarak; mimarlık, resim, heykel, seramik, müzik, edebiyat ve tiyatro gibi sanat alanlarını yaratır. Usta ve sanatçılar ifade etmeye – betimlemeye çalıştığı şeyi en iyi aktarabilecek malzeme, tekniği ve anlayışı tercih ederler. Üç boyutlu, maddesel varlık niteliği ve algılana-bilirliği, heykel sanatına diğer sanat dallarına oranla gerçeği aktarmada ve ikna etmede önemli bir ayrıcalık kazandırır.

Bu ayrıcalığının farkında olunması hem heykel sanatını ön plana çıkarır hem de birçok sanat alanıyla iç içe olmasını sağlar. Heykel sanatının kendine özgü sahip olduğu fiziki – varlıksal ve işlevsel özellikleri, hem bağımsız özgün ayrıcalıklı bir sanat alanı olmasını mümkün kılar hem de birçok sanat alanının ayrılmaz parçası ya da tamamlayan ögesi olma niteliğini kazandırır.

Müziğin toplum içindeki yeri sanat boyutu

Müzik tarihi kitapları genellikle ilginç bir soru ile başlar: Hangisi daha önce var olmuştur; müzik mi yoksa dil mi? İletişimin bugün kazandığı akıl almaz boyut ve hızla karşılaştırmak mümkün olmasa bile, en eski atalarımız da ilkel bir karşılıklı anlaşma ihtiyacı duyuyordu. İlk insan, dilsel becerilerin gelişmesine elverişli gırtlak ve damak yapısına ulaşıncaya kadar sahip olduğu ilkel organların izin verdiği seslerle sınırlı bir iletişim dünyasına sahipti. Bu sesler ise doğayı dinlemenin en önemli uğraşı olduğu zamanlarda örnek alınabilecek yegane sesler olan doğanın seslerinden oluşuyordu. İnsan bugüne taklit ederek, taklit ettiği doğayı geliştirip ondan daha üstün hale gelerek ulaştı.

Duyduğu sesleri taklit ederek bunları anlamlı, anlaşılır kıldı. Ve korunma, kendini savunma ihtiyacı içerisinde gerçekleştirdiği ilkel törenlerinde bu sesleri yeniden üreterek yeni bir dünya oluşturdu, anlattı, paylaştı, mesaj verdi ve anlaşıldı. Zaman içerisinde törensel amaçlı seslerle iletişim amaçlı sesler birbirinden ayrılarak farklılaştıysa da iletişimsel rollerini hiç kaybetmediler. Müzik, yapısı içerisinde bir iletişim amacı taşıyorsa, bu onun aynı zamanda toplumsal bir boyutu, toplumsal bir işlevi olmasını da gerektirir. Müziğin toplumsal boyutu sosyal yaşamın her anına damgasını vuran sessel bir simgeler, anlamlar ve anılar mozaigi gibidir. Müzik insan hayatının her anında var olan bir olgudur. Yaşamın tüm zenginliği içerisinde geçmişten günümüze kadar yaşamış tüm büyük bestecilerin en önemli ve öncelikli sorunu yaşanmış, yaşanmakta olan veya yaşanacak olanları müzikal bir sunu, müzik dili aracılığı ile anlatılmaya uygun bir hikaye, sözlere gerek kalmadan kendisini ifade edebilecek bir dil olarak var edebilmek olmuştur. Müzik sanatının diğer tüm sanatlardan farkı insan ruhuna (tinine) doğrudan ve dolaysız olarak seslenmesidir. Bu açıdan müzik söze gerek olmaksızın insan ruhuna hitap ederek onu şekillendiren sihirli bir dildir ve tarih boyunca istisnasız bütün toplumlarda benzer ilke, yöntem ve çevreler etrafında yapılagelmesi bir tesadüf değildir.